

באר ישעקב

שיעורי הגאון הגדול מוה"ר רבי יעקב גרינוואלד שליט"א
 רב בית המדרש הדסידי בעלזא "זכרון רפאל" בני ברק וחבר הבר"צ דקהל מחזיקי הדת באר"י

גליון פ"ח (שנה ב')
 פרשת פינחס תשפ"ד

בפרטי דין ירושה בגוי

המקור שגוי יורש מן התורה ✦ כוונת הגמרא שגוים 'אינם בני נחלה' ✦ מחלוקת הראשונים בירושת הבת בגוים ✦ כוונת הרמב"ם ש'מניחין אותן לפי מנהגם' ✦ דעת האחרונים בירושת הבת בגוים ✦ ירושת שאר קרובים בגוים ✦ דעת האחרונים לתלות בשני המקורות לדין שגוי יורש ✦ דעת החתם סופר ששאר קרובים יורשים בגוי ✦ ביאור הכלי חמדה שירושת הבן בישראל אינו מדין קורבה ✦ בגוי גם ירושת הבן משום קורבה ולכן בן כבת ✦ ביאור דברי החתם סופר לפי האמור ✦ הטעם שגר קונה עבד עברי כגוי להנ"ל

ונתגייר והוליד בן בגירותו, האם יש לבן זה דין בכור, לרבי יוחנן אין לו דין בכור לנחלה כיון שאינו 'ראשית אונו', ולריש לקיש יש לו דין בכור לנחלה, שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. וביארה הגמרא מה שהוצרכו לחלוק בשניהם, שאם היו חולקים רק לענין פריה ורביה, היינו אומרים שבזה יצא לרבי יוחנן, 'משום דמעיקרא נמי בני פריה ורביה נינהו', אבל לענין נחלה שמא מודה לריש לקיש. ואם היו חולקים רק לענין בכור, היינו אומרים שרק לענין נחלה סבר ריש לקיש שהוא בכור לנחלה, משום שעובדי כוכבים 'לאו בני נחלה נינהו', אבל לענין פריה ורביה שמא מודה שקיים המצוה.

כוונת הגמרא שגוים 'אינם בני נחלה'
 מצאנו כמה שיטות בראשונים בענין זה שיש דין ירושה אצל גוי, האם דינם ממש כישראל, וגם בת ירושת את אביה כשאינן בן, וכן שאר קרובים יורשים, או שמא בגוי רק בן יורש את אביו, וכלשון שאמרו רבא ורבי יוחנן 'עובד כוכבים יורש את אביו'.

הנה, נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש (יבמות סב; בכורות מז), במי שהיו לו בנים בהיותו גוי ונתגייר, האם קיים מצות פריה ורביה בבנים שהוליד בגיותו. לרבי יוחנן קיים פריה ורביה, 'דהא הוה ליה'. ולריש לקיש לא קיים, שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. ומבואר בגמרא שכבר נחלקו כעין זה, בהיו לו בנים בגיותו

המקור שגוי יורש מן התורה איתא
 בקידושין (ז:), 'אמר רבא, דבר תורה עובד כוכבים יורש את אביו, שנאמר (ויקרא כה, ג) וחשב עם קונוהו, ולא עם יורשי קונוהו, מכלל דאית ליה יורשים'. והכוונה, שמזה שמפורש בעבד עברי הנמכר לגוי, שאין עובד את יורשי הגוי שנמכר לו, מוכח שיש לגוי יורשים^א.

ובהמשך הגמרא (ח) מבואר טעם אחר לזה, 'רב חייה בר אבין אמר רבי יוחנן, עובד כוכבים יורש את אביו דבר תורה, דכתיב (דברים ב, ה) כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר'. והקשו 'ודלמא ישראל מומר שאני. אלא מהכא (שם שם, ט), כי לבני לוט נתתי את ער ירושה'.

<<<

א) אבל אם נתגייר אחד מהם, או האב או הבן, מבואר בדברי רבא שם, שאין דין ירושה מן התורה, משום שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, וניתק קשר הקורבה שביניהם. אלא שבנתגייר הבן תיקנו חכמים לגר שירש את אביו, בכדי שלא יחזור לסורו.

פנינים

ירושה ברבנות

בתורה^א, ואילו בילקוט שמעוני (רמז תשעו) ובפסיקתא זוטרתא (במדבר כו, טז) הגירסא כדברי החתם סופר^ב.

עוד מוקשה האבני נזר, שמושה רבינו היה גם מלך (זבחים קב). וגם כהן גדול (שם קא), כפי שמצאנו בחז"ל, וגם בזה לא ירשו בניו את גדולתו, ובהכרח שאין ללמוד ממושה. ומבאר שם על פי דברי הזוהר הק' (ח"ב סט), שבניו של משה אינם מתייחסים אליו להקרא בניו, ולכן אין להביא ראיה ממושה רבינו. וראה בספר **אפריזון** (תצוה), שכתב בטעם שסיבב השי"ת שלא יירשו בניו של משה את גדולתו, בכדי ללמד שהתורה אינה ירושה.

[ובעצם ראיית החתם סופר, ראה עוד **בשדי חמד** (ח"ח מערכת חוקה במצוות ס"ז אות כח), שהביא דברי האחרונים שדחו ראייתו, וראה עוד בענין זה בשו"ת שבט הלוי (ח"ד ס"י קכח)].

ובספר פנים יפות (פנחס) כתב להיפך מדברי החתם סופר, שפירש מה שאמרו משה רבינו (במדבר כו, טז) 'אלהי הרוחות לכל בשר', שמושה רבינו ידע שאין בניו ראויים למלוך על ישראל, אך אמר כיון שהקב"ה בידו להשרות רוח הקודש על כל בשר, כמו כן יכול להשרות על בניו, ועל זה השיב לו השי"ת (שם שם, יח) 'קח את יהושע איש אשר רוח בו', שכבר יש בו קצת רוח, ועליו אני מוסיף עוד כמו שאמרו (ברכות נה). 'יהב חכמה לחכימין'. וכעין זה פירש מרן הרה"ק **מהרי"ד מבעלזא** ז"ע (ראה הבינה והברכה, פנחס).

בשו"ת חתם סופר (או"ח ס"י יב) דן, אם שייך דין ירושה ברבנות מאב לבן כמו בשאר שררות, כגון מלך וכהן גדול, שאם הבן ראוי הוא קודם לשאר בני אדם. ומאריך לבאר ולהוכיח, שברבנות אין חיוב להושיב בנו תחתיו, כיון שתורה אינה בירושה.

בסוף התשובה כתב החתם סופר להביא ראיה, מדברי המדרש (במדבר רבה כא, יד) שהובא ברש"י (שם שם, טז), שלאחר שראה משה שזכו בנות צלפחד בדין ובנות יורשות, אמר הגיע שעה שאתבע שירשו בניי את גדולתי, וביקש מהקדוש ברוך הוא שירשו בניו את מקומו. והשיב לו הקב"ה, לא כמו שאתה סבור אלא נוצר תאנה יאכל פריה, יהושע ששירתך וחלק לך כבוד ופרס המחצלאות הוא יירשך. וכתב החתם סופר, שמזה שביקש משה שירשו בניו את גדולתו, על כרחך שידע שהם ראויים לכך, והיו בהם כל המידות שצריך להיות למנהיג, כמו שהזכיר בבקשתו (במדבר כו, יז) 'אשר יצא לפניו ואשר יבא לפניו', ושיכולים לעמוד נגד רוחו של כל אחד ואחד. שאם לא כן לא היה מבקש הגדולה בעבורם. ובכל זאת לא נענה הקב"ה לבקשתו, וגם לא אמר שיהושע יותר הגון לכך, אלא מטעם שסידר את הספסלים ואת המחצלאות, ובהכרח שבכתר תורה אין דין ירושה לבנו.

אולם בשו"ת **אבני נזר** (יו"ד ס"י שיב אות טו) תמה על ראיית החתם סופר, שבאבות דרבי נתן (פ"ז ה"ג) מפורש, שהקב"ה השיב למשה בניך לא עסקו בתורה. [בגירסא באבות דרבי נתן לפנינו איתא, שמושה רבינו עצמו ראה שאין בניו ראויים לנשיאות, ולכן ביקש מהקב"ה שידועו מי יכנס תחתיו. אולם במדרש רבה (במדבר כא, יד) הגירסא כמו שהביא האבני נזר, שהשיב לו הקב"ה 'בניך ישבו להם ולא עסקו

ולכן כשהניח בן אסור לגזול ממנו, שהתורה הורשה לו נכסי אביו, אבל אם אין לו בן שאין לו יורש מן התורה, הרי נכסיו הפקר כנכסי הגר.

ובגליון מהרש"א (ח"מ ס"ר רפג) נסתפק בכוונת הרמב"ם בזה, האם כך הוא דין התורה להניח אותם לפי מנהגם, או שמן התורה יש להם איזה סדר לנחלה ואין אנו יודעים מה הוא, וכיון שאין אנו יודעים הסדר מניחים אותם לפי מנהגם, או שמא אין כלל דין תורה במקום שאין בן. **ובמנחת שלמה** (ס"י פו) מבאר באריכות, שזהו דין תורה לדון לפי נימוסיהם, ואין נכסי הגוי נעשים הפקר, ומיישב בזה את קושיית המנחת חינוך. עיין שם.

דעת האחרונים בירושת הבת בגוים

עוד כתב שם המנחת חינוך בפשיטות, שגם בת יורשת מן התורה בשוה כמו בן, שכן מה שאין בת יורשת במקום בן הוא מסדר נחלות שניתן רק לישראל, כלשון הפסוק (במדבר כז, ח) 'ואל בני ישראל תדבר לאמר, אבל בגוים שאין להם סדר נחלות, בן ובת יורשים בשוה. וכתב שכן מבואר ברש"י ביבמות, וכפי העולה על זכרונו גם בתוספות כתבו כן, ואינו זוכר כעת איה מקומו. אך לפי מה שנתבאר, מצאנו בתוספות להיפך, שאין סוברים כן, וכפי שדייק הקובץ שיעורים בדבריהם.

אמנם גם **הקובץ שיעורים** (שם אות שנה) כתב בדעת הרמב"ם, שיתכן שהבת חולקת עם הבן בשוה. וראה גם **ברש"י** (קידושין יז:) שנקט בפשיטות שבת כבן וכדעת רש"י, ומיישב לפי זה דיוק בלשון הגמרא שם, שגבי נרצע נקטו הלשון 'ועבדו לעולם ולא את הבן ולא את הבת', ואילו גבי נמכר לגוי אמרו 'וחשב עם קונוה ולא עם יורשי קונוה', ולא נתפרש שם 'ולא עם הבן ולא עם הבת'. משום שבישראל שכן קודם לבת הוצרכו לפרש כל אחד בפני עצמו - 'ולא את הבן ולא את הבת', אבל בגוי שבת כבן לא הוצרכו לפרש, אלא אמרו בכללות 'ולא עם יורשי קונוה'. אולם הרש"ש שם תמה, מדוע לא נזכר דבר זה ברמב"ם ובשולחן ערוך שבגוי הבת כבן.

נתבאר עד כה בירושת הגוי, שבת לכולי עלמא יורשת. אלא שנחלקו אם יורשת אף במקום בן, שלרש"י בת יורשת כבן, ויתכן שכן היא דעת הרמב"ם. ולתוספות אין בת יורשת במקום בן. ואילו שאר קרובים אין בהם דין ירושה בגוי כמפורש ברמב"ם.

ירושת שאר קרובים בגוים

אולם **המאירי** (קידושין יז:) כתב בפשיטות, שגוי יורש את אביו 'ושאר מורישיו' כמו בישראל. **ובמנחת שלמה** (שם) רצה לפרש בדעת המאירי, שבא לומר רק שאין נכסי הגוי הפקר, וצריך לנהוג כמנהגם וכנימוסיהם, אבל בוודאי אין אצלם דין נחלות לפי סדר הקורבה כמו בישראל, שסדר נחלות לא ניתן להם. אמנם ראה בשו"ת **שבט הלוי** (ח"ו ס"ר ל) שרצה לומר, שזהו בכלל 'דינים' שהם משבע מצוות בני נח, ומצד זה חייבים לנהוג כדיני ישראל. והיינו לפי מה שכתב בשו"ת **הרמ"א** (ס"י ז), שבדבר שנצטוו עליו בני נח, דנים אותו כדיני ישראל. ולפי זה לדעת המאירי יש להם סדר נחלות כמו בישראל ממש.

הקובץ שיעורים (שם) הביא ראיה לדעת הרמב"ם שאין דין ירושה לשאר קרובים, מדברי אברהם אבינו (בראשית טו, ג) 'הן לי לא נתתה זרע והנה בן ביתי יורש אותי', והיינו

קודמת לבת, אלא רק על בן הבן שהוא כבן, ובזה גם הצדוקים מודים שבן הבן הוא כבן, וכל טענתם היתה רק על בת הבן, ועיקר טענת רבי יוחנן היתה משום שיש פירכא על הקל וחומר של הצדוקים כמפורש שם בהמשך דברי הגמרא. ואילו **לרבינו תם** (בתוספות שם) ענה היתה נקיבה, ואם כן יש ראייה גמורה מן הפסוק שבת הבן נחשבת כבן וקודמת לבת, אלא שהצדוקי שנתווכח עם רבי יוחנן לא הבין דבריו, משום שסבר שענה היה זכר, וכפי שפירש **בהגהות הב"ח** (שם אות ו), עיין שם.

מדברי רבינו תם אלו הוכיח הקובץ שיעורים שסובר שגם בגוי אין בת יורשת במקום בן כישראל, שאם נאמר כדעת רש"י ביבמות שבגוים הבת חולקת עם הבן בשוה, אין לנו הוכחה שבישראל בת הבן קודמת לבת, משום שאין לנו ראייה כלל שבת הבן נחשבת כבן, שדווקא שם בגוים שבת דינה כבן, לכן גם בת הבן דינה כאביה, כמו שבן הבן דינו כאביו, וחולקת בשוה עם הבנים ועם הבנות אחי אביה, אבל בישראל יתכן שאין בת יורשת כלל במקום בנים.

גם מהמשך דברי התוספות שם מפורש יוצא כן, שהקשו איך ירשה ענה והלא היה לה אח, ומוכרח שסוברים שאף בגוי אין בת יורשת במקום בן. וכתב הקובץ שיעורים, שלדעת רש"י צריך לפרש הסוגיא כפירוש רשב"ם, שבאמת אין ראייה מן הפסוק.

עוד יש לציין בזה לדברי רש"י בפירוש החומש (בראשית לא, יז) על מה שאמרו רחל ולאה ליעקב, 'העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו', ופירש רש"י 'למה נעכב על ירך מלשוב, כלום אנו מיחלות לירש מנכסי אבינו כלום בין הזכרים'. ומקור דבריו במדרש אגדה (שם), והלשון שם הוא: 'אפילו אם ימות אבינו אין לנו חלק ונחלה, לפי שאין הבנות יורשות במקום הבנים'. ומבואר מזה, שגם אצל בני נח הדין הוא שאין בת יורשת במקום בן.

אולם ראה **באור החיים** הקדוש (שם), שפירש כוונת דברי רחל ולאה, שהגם שבמשפטי הגוים אפשר שהבנות יורשות, כפי ששמענו בשבת (זטז). במעשה של רבן שמעון בן גמליאל ואחותו, שרק לישראל נאמר בתורה הדין שאין בת יורשת במקום בן, מכל מקום הן טענו 'הלוא נכריות נחשבנו לו כי מכרנו', ומזה שמכרנו מוכח שאין אנו נחשבות אצל אבינו כמדרגת בנים, וממילא יצוה עלינו שלא נירש אותו. ואף שבדברי רש"י אפשר להעמיס בדוחק כדבריו, שלא היתה טענתם מצד הדין, אלא שלבן ינהג כן שלא להוריש להן, אולם דברי המדרש נראה ברור, שטענתם היתה מצד הדין שאין הבנות יורשות במקום הבנים.

כוונת הרמב"ם ש'מניחין אותן לפי מנהגם'

הרמב"ם (הל' נחלות פ"ו ה"ט) כתב: 'הגוי יורש את אביו מן התורה, אבל שאר ירושותיהן מניחין אותן לפי מנהגם'. ובפשיטות כוונתו, שרק בן יורש את אביו, אבל כשלא הניח הגוי בן אין מי שיירש אותו. וכתב המגיד משנה, שהוא משום שלא מצינו סדר נחלות אלא לישראל.

המנחת חינוך (מצוה ת אות ב) תמה על סיוע לשון הרמב"ם, לאיזה צורך כתב שמניחים אותם לפי מנהגם, שהיה לו לכתוב רק את תחילת דבריו שהגוי יורש את אביו מן התורה, לישראל.

ונחלקו הראשונים בכוונת מה שאמרו שעובדי כוכבים אינם בני נחלה, שלכאורה צריך ביאור, שהרי כאמור גוי יורש את אביו, ואם כן הם בני נחלה. **רש"י** בכורות (שם ד"ה עובדי כוכבים) מפרש שאינם בני נחלה לירש את אביהם הגוי לאחר שנתגיירו, ולכן יש סברא לומר שהבן שנולד לאחר שנתגייר נחשב בכור לנחלה, שכן הבן שנולד בגיותו אינו נחשב עכשיו בנו לענין ירושה. וכן כתב **רבינו גרשום** (שם) בפירושו השני.

ולפי דבריהם, כוונת הגמרא לחלק, שלענין פריה ורביה שכבר קיים מצוה בשענה שנולד הבן בגיותו, אין הכרח לומר שפקעה המצוה ממנו לאחר שנתגייר, אבל לענין נחלה שלא נתקיים הענין בפועל קודם שנתגייר בהיותו חי, רק הבן היה ראוי לנחלה אם היה האב מת בגיותו, לכן כשמת האב לאחר שנתגייר ואין הבן יורש אותו עכשיו, יש לומר שזה שנולד בגרותו נחשב בכור לנחלה.

אולם **התוספות** (שם ד"ה דבהיותו) הקשו על פירוש רש"י, שמפשטות לשון הגמרא משמע שאף בגיותם אינם בני נחלה. ולכן פירשו הכוונה שאין הגוי בתורת בכורה, ולכן כשדנים על דין בכור יש צד לומר שהבן שנולד לאחר שנתגייר יש לו דין בכור לנחלה.

מחלוקת הראשונים בירושת הבת בגוים

רש"י ביבמות (שם ד"ה בכריתו) כתב גם כן לפרש כדברי תוספות אלו, שמה שאמרו שהגוים אינם בני נחלה, אף שדין ירושה נוהג בהם, מכל אין להם דין ירושה של ישראל. וכתב שם בתוך דבריו, שגבי גוי בת כבן ובכור כפשוטו. ונתבאר מדבריו דבר חדש, שגם בת יורשת בגוי מדין תורה, ואף חולקת עם הבן בשוה, ואין דינם כישראל שבת יורשת רק במקום שאין בן. אך עדיין אין לנו ראייה מדברי רש"י האם שאר קרובים יורשים, כשלא הניח הגוי לא בן ולא בת.

הקובץ שיעורים (בבא בתרא אות שנה) כתב לדייק מדברי **התוספות** (בבא בתרא קטו: ד"ה מלמד), שחולקים על רש"י בזה, וסוברים שגם בגוי אין הבת יורשת במקום הבן.

שבגמרא שם מבואר בדיני נחלה בישראל, שבת הבן קודמת לבת, היינו שבת הבן עומדת במקום אביה כשאינו חי, ויורשת את זקינה אבי אביה במקום אביה, ואילו הבת - שהיא אחות אביה - אינה יורשת. שכמו שבן קודם לבת, כך כל יוצאי יריכו של הבן - אפילו בתו - קודמים לבת. ומבואר שם שהצדוקים סברו שתירש הבת עם בת הבן, וטען צדוקי אחד לפני רבי יוחנן בן זכאי, שהדבר נלמד מקל וחומר, 'ומה בת בנו הבאה מכח בנו תירשנו, בתו הבאה מכוחו לא כל שכן'. והשיב לו רבי יוחנן בן זכאי, שיש להוכיח מהכתוב (בראשית לו, כ) 'אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ לוטן ושוכל וצבעון ועונה', והרי ענה היה בנו של צבעון, ככתוב (שם שם, כד) 'ואלה בני צבעון ואיה ועונה', נמצא שענה הוא בן בנו של שעיר, ובכל זאת נחשב עם בני שעיר, ובהכרח שאביו צבעון כבר היה מת במיתת שעיר, וירש את זקינו שעיר יחד עם אחי אביו, ומוכח שיוצאי יריכו של הבן הם כמותו.

ונחלקו שם רשב"ם ורבינו תם בפירוש תשובת רבי יוחנן בן זכאי. לדעת **רשב"ם** (שם ד"ה קרא) רבי יוחנן דחאו בקש, שכן ענה היה זכר, ואם כן אין ראייה משם שגם בת הבן

בנות צלפחד, והרי משמע שגם קודם לזה ידע שבנים יורשים את אביהם, ובבנות צלפחד נתחדש רק שבמקום שאין בן הבנות יורשות את אביהם, ואם כן מדוע תלה בקשתו שירשו בניו את גדולתו בפרשת בנות צלפחד.

ומבאר הכלי חמדה, שהענין שבישראל בת אינה יורשת במקום בן ואילו בגוי הבת שוה לבן, היינו משום שיש הבדל יסודי בין ירושת הבן לירושת הבת. שנפש האב ונפש הבן אחת היא, ובבן אין ירושתו מדין קורבה, אלא משום שהוא עצם אחד עם אביו, וממילא נכסי האב לאחר שמת עוברים אליו. אבל בת אינה עצם אחד עם אביה, אלא יורשת מדין קורבה כמו שאר קרובים. ולכן בת אינה יורשת במקום בן, שכשיש בן אין צריך לבוא לתורת ירושה כלל, כיון שהוא עצם אחד עם האב.¹

על פי זה מבאר מדוע כתבה התורה (במדבר כז, ה) בבת לשון העברה: 'איש כי ימות וכן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו', ולא נכתב לשון 'ונתתם' כמו שכתוב בשאר קרובים. משום שבמקום שאין בן למוריש, אבל יש לו אב, היה צריך להיות הדין שנכסיו עוברים לאביו, כיון שהוא אחד עם בנו, וכשם שבן יורש את אביו כך האב היה צריך לירש את בנו, אלא שחידשה התורה שבת קודמת לאב. ולכן נכתב לשון העברה, שיש כאן העברה מן אביו של המת אל הבת, שמעיקר הדין היתה צריכה הנחלה להיות לאב, והעבירתה התורה לבת.²

בגוי גם ירושת הבן משום קורבה ולכן בנת

לפי זה מבואר גם, מדוע בגוי חלוקת הבת עם הבן בשוה כדברי רש"י ביבמות. משום שבגוים אין שייך ענין זה שהאב עם הבן עצם אחד הם, משום שעצם אחד שייך רק בדבר נצחי שאינו נפרד לעולם, ובגוי אם נתגייר אחד מהם הרי נעשה כקטן שנוולד ונפקעת הקורבה שביניהם, ובהכרח שאינם עצם אחד, ונמצא שאין הבן יורש בגוי אלא מדין קורבה כמו בת ושאר קרובים, ולכן הבת כבן, ששניהם קרובים הם אצל האב וקירבתם שוה.

לאור האמור מבאר הכלי חמדה את דברי המדרש הנ"ל, שלגבי כלל ישראל שהיו כולם במתן תורה, ויצאו כולם ברגע אחד ובזמן אחד מדין בני נח לדין ישראל, לא היה להם דין גר שנתגייר כקטן שנוולד דמי שתפקע מהם הקורבה³, ולכן נשאר הבן עצם אחד עם האב, ובת במקום בן אינה יורשת. אבל בני משה רבינו, שבאו לאחר מתן תורה, לפי המאן דאמר (זבחים קטז). 'יתרו לאחר מתן תורה בא, ונתגיירו רק אז, ולא בזמן אחד עם אביהם, אין שייך לומר אצלם שהם עצם אחד עם אביהם, כיון שהיה זמן שהיה שינוי בין האב והבן, שהרי ממתן תורה עד זמן גירותם ודאי לא היו עצם אחד, וממילא פקע מהם דין זה, אבל דין הקורבה נשאר אצלם, ואינם כגוי המתגייר שהוא כקטן שנוולד.

קונוהו, לא נזכר בפסוק ירושת אב, אלא ממעטים כל היורשים, ומכלל שיש לו יורשים, והיינו כישראל שיש להם סדר נחלות כישראל⁴. ואילו לרבי יוחנן שלמד מפסוק 'כי לבני לוט נתתי את ער ירושה', אין לנו ראייה אלא על בן שירש את אביו⁵.

דעת החתם סופר ששאר קרובים יורשים בגוי

ובשו"ת חתם סופר (י"ד סי' קכז) כתב בפשיטות לגבי עזבון גוים, שכשמת הגוי נפלו נכסיו ליורשיו, ואף כשאין לו בן מכל מקום אין לך אדם שאין לו קרובים והם יורשים אותו. שכלל זה שאמר בגמרא (סנהדרין פח): 'וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואל', לא נאמר דווקא בישראל, אלא גם בעכו"ם, ומה שנקטו 'ישראל' הוא רק להוציא גר, שכיון שנעשה כקטן שנוולד אין לו קרובים כלל, אבל גוי ודאי יש לו קרובים והם יורשים אותו, שלא רק בן יורש בגוים אלא גם שאר יורשים, כפי שמוכח בקידושין ממה שאמרנו וחשב עם קונוהו ולא עם יורשי קונוהו.

ודבריו הם כדברי המאירי הנ"ל, שכתב שגוי יורש את אביו ואת שאר מורישיו. וצריך עיון שלא הביא את דברי הרמב"ם המפורשים ששאר קרובים אינם יורשים בגוי. ואפשר שלמד בדעת הרמב"ם כסברא הנ"ל, שבפעם יש דין ירושה לקרובים ולא נעשו הנכסים הפקר, אלא שסדר הירושה אינו כמו בישראל לפי סדר הקורבה שפירשה התורה, אלא כפי מנהגם⁶.

ומה שדייק החתם סופר מהגמרא שאמרנו 'ולא עם יורשי קונוהו' משמע שגם שאר קרובים יורשים, הוא לכאורה ההיפך מדברי רבו בספר המקנה הנ"ל, שכתב שכיון שגם בישראל אין שאר קרובים יורשים עבד עברי, לא נתמעט מן הדרש רק בן, וממילא ההוכחה שבשאר דברים גוי יורש אינה אלא על בן, ולא על שאר קרובים. אך יתכן שאין כוונת החתם סופר דווקא לדייק מלשון הגמרא 'ולא עם יורשי קונוהו' שמלשון רבים משמע שיש לו הרבה יורשים, אלא כוונתו לומר, שמהסוגיא שם מוכח שיש דין ירושה לגוי, והכוונה מהלימוד של רבי יוחנן כפי שכתב המקנה, וממילא נאמר כן אף לפי הדרש של רבא אף שאין הדבר מוכרח, שלדעתו אין מסתבר ששתי הדרשות חולקים בזה.

ביאור הכלי חמדה שירושת הבן בישראל אינו מדין קורבה

אולי אפשר להוסיף ביאור בדברי החתם סופר, על פי דברי הכלי חמדה (פנחס אות ג), בביאור דברי המדרש (במדבר רבה כא, יד) שהובא ברש"י (במדבר כז, יז), שלאחר שראה משה שזכו בנות צלפחד בדין ובנות ירושות, אמר הגיעה שעה שאתבע שירשו בני את גדולתי, וביקש מהקדוש ברוך הוא שירשו בניו את מקומו. וקשה, מה שייכות יש בין בקשתו לפרשת

אליעזר, והרי אליעזר אינו קרוב ומאיזה טעם הוא יורש אותו. ובהכרח משום שנכסיו היו הפקר לאחר מותו, וכל הקודם זוכה בהם, ולכן בוודאי אליעזר שהוא בן ביתו יזכה ראשון בנכסיו. ואף שהיו לאברהם קרובים כלוט בן אחיו, ומדוע יהיו נכסיו הפקר. ומוכרח שאין שאר קרובים חוץ מן ובת יורשים בבני נח.

אך הקובץ שיעורים נשאר בקושיא מדברי רש"י (בראשית יג, ז), על הפסוק 'ויהי ריב בן רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט', שכתב שרועי לוט טענו שניתנה הארץ לאברם, ואין לו יורש, וממילא לוט בן אחיו יורש אותו, ואין זה גזל. ולכאורה כוונתו, שאף שאי אפשר להביא ראייה מטענת רועי לוט, שאפשר שטענו שלא כדין, מכל מקום הרי רש"י סיים וכתב, שלכן אמר הכתוב 'והכנעני והפריזי אז יושב בארץ', לומר שעדיין לא הגיע הזמן שירשנו אברהם. ומשמע שבעצם טענתם נכונה שלוט ראוי לירש את אברם, אלא שעדיין לא הגיע זמן הירושה.

דעת האחרונים לתלות

בשני המקורות לדין שגוי יורש

ובספר המקנה (קידושין יח) כתב, שדבר זה - אם יש דין ירושה בשאר קרובים בגוים - תלוי בשני המקורות הנ"ל לדין ירושה בגוי. שלרבא שהמקור הוא מוחשב עם קונוהו ולא עם יורשי קונוהו, שמשמע מזה שבשאר נכסים חוץ מעבד עברי יש דין ירושה לגוי, לפי זה אין ראייה על שאר קרובים. כיון שגם עבד עברי הנמכר לישראל אינו עובר בירושה לשאר קרובים, אלא רק לבן כמבואר בגמרא שם, וגם בן הבן אינו יורש עבד עברי בישראל כפי שמוכיח המקנה שם, ואם כן המיעוט 'ולא עם יורשי קונוהו' שכתב בעבד עברי הנמכר לגוי, לא הוצרך אלא למעט הבן, שבישראל יורש ובגוי אינו יורש, וכיון שהמיעוט הוא רק על הבן, אין ראייה שבשאר נכסים יש דין ירושה בגוים לשאר קרובים, ורק על הבן בלבד יש ראייה.

אבל לדרשת רבי יוחנן, שלמד דין ירושה בגוים מהכתוב 'כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר' ומהכתוב 'כי לבני לוט נתתי את ער ירושה', יש לנו ראייה אף על בן הבן, כעשו שירש את זקיננו אברהם אבינו, כפי שמוכח מהפסוק שירש את שעיר בחיי אביו יצחק. וכן לוט שהיה בן אחיו של אברהם אבינו ירש מאברהם. נמצא שלדעתו אף שאר קרובים יורשים⁷. וכן כתב בקצרה בספרו פנים יפות (דברים).

אולם בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ג סי' קסט) תמה על דברי המקנה, שבפסוק לא נזכר שלוט ירש את אברהם, והרי לאברהם היו בנים ולא ירש אותו לוט, ובפסוק לא נכתב אלא שבני לוט ירשו את אביהם, ומזה למד רבי יוחנן שגוי יורש את אביו.

ולכן כתב הדברי מלכיאל להיפך, שלרבא שדורשים מוחשב עם קונוהו ולא עם יורשי

עברי, ורק הבן שאינו יורש מדין ירושה, אלא כמעט שהוא אחד עם אביו, הרי הוא נעשה במקום אביו גם בעבד עברי, והרי הוא בכלל לך¹.

ז) והוסיף שם, שמטעם זה מובן מדוע לא נזכר כלל בתורה דין אב שירש את בנו, משום שזה פשוט שכשאין גם בת חוזרת הנחלה לאביו, שהוא כגוף אחד עם בנו.

ח) וידוע מה שכתב הגור אריה (בראשית מו, י) הובא בהקדמת השב ספמותע את אות ט, עיי' שם), טעם אחר לזה שלא היה להם דין גר שנתגייר, שכיון שהיו מוכרחים לקבל את התורה אין זה כקטן שנוולד, שזה שייך רק במקבל את התורה מרצון.

שגם שאר קרובים יורשים כמו בישראל.

ז) אמנם ראה בפרי יצחק (ח"ב סי' ס) שכתב, שלפי שתי הדרשות בגמרא נראה הדין שאין בת ירושת כלל בגוים, ומאריך שם בראיות לדבר זה אם בת ירושת או לא.

ה) וראה בליקוטי הערות על שו"ת חתם סופר שמביא כן בשם האחרונים.

ו) עיי' שם שמבאר בזה הטעם שבעבד עברי הנמכר לישראל עובד את הבן ולא את הבת, משום ששם יש דרש לך ולא ליורש, וחידשה התורה שאין דין ירושה כלל בעבד

ב) אמנם יש להעיר, שלפי דבריו לדעת רבא גם הבת אינה יורשת, שהרי גם בעבד עברי הנמכר לישראל אין דין ירושה לבת, וממילא אין לנו הוכחה שבת ירושת בגוי. אך אפשר שסובר שבת ודאי יורשת, שאף שאין לנו הוכחה לזה, מכל מקום יודעים זאת מסברא, וכפי שכתב המנחת חינוך שמאחר שאין להם סדר נחלות פשוט שבת כבן.

ג) ועיי' שם שרצה לומר, שגם לחלכה נחלקו בזה הרמב"ם עם הטור ושו"ע, שהרמב"ם שכתב בפירוש ששאר קרובים אין יורשים בגוי פסק כרבי יוחנן, ואילו הטור והשולחן ערוך שלא הזכירו ששאר קרובים אינם יורשים, פסקו כרבא

וממילא מובנים דברי המדרש, שקודם שנתחדש הדין שבת ירשת, ולא ידעו רק שבנים יורשים משום שהם עצם אחד עם אביהם, לא היה משה יכול לבקש גדולה בעבור בניו, שהרי הם אינם עצם אחד עמו, אבל לאחר שנתחדש שבת ירשת, מדין קורבה שקרובים יורשים את קרוביהם, ביקש משה שגם בניו יירשו אותו מדין קורבה.

ביאור דברי החתם סופר לפי האמור

מעתה יתכן לומר על פי דבריו ביאור כוונת החתם סופר, שאף אמנם שלפי פשוטו, שגם בן יורש מדין ירושה ככל שאר קרובים, נמצא שהדרש של 'ולא עם יורשי קונהו' בא למעט רק בן, שבזה שונה גוי מ'ישראל, אבל שאר קרובים לא הוצרך הכתוב למעטם, שגם בישראל אין להם דין ירושה. ולפי זה אין לנו הוכחה שבשאר נכסים יש ירושה לגוי, שרק על בן יש לנו ראיה ולא על שאר קרובים וכפי שכתב המקנה. אבל לפי הכלי חמדה, שבישראל אין בן יורש מדין ירושה, רק משום שהוא עצם אחד עם האב, ובגוי אין שייך ענין

זה, נמצא שבמיעוט 'וחשב עם קונהו ולא עם יורשי קונהו' לא נתחדש כאן דין חדש בגוי יותר מבישראל, ואין זה גזירת הכתוב שבגוי אין דין ירושה בעבד עברי לבן, אלא שהתורה אמרה שאין דין ירושה בעבד עברי לא בישראל ולא בגוי, ולכן בישראל שבן אין ירושתו מדין קורבה אלא משום שהוא כגופו של האב, הרי הוא יורש גם עבד עברי, ואינו בכלל המיעוט 'לך ולא ליורש', מה שאין כן גוי שצריך לדין ירושה אינו יורש עבד עברי, שהרי אין דין ירושה בעבד עברי.

נמצא לפי זה, שדין גוי בעבד עברי כדין ישראל, שמאותו טעם שבישראל אין בת ושאר קרובים יורשים עבד עברי, אין בן יורש עבד עברי אצל גוי, שאצלם בן ובת שוים. ולפי זה מובן שמהדרש 'ולא עם יורשי קונהו' משמע, שבשאר נכסים יש דין ירושה בגוי לכל אלו שיש להם דין קורבה.

הטעם שגר קונה עבד עברי כגוי להנ"ל

אך על עצם דברי הכלי חמדה יש להעיר,

מדברי הגמרא (בבא מציעא עא.) שאין גר יכול לקנות עבד עברי, מטעם שהוא עצמו אינו נקנה בעבד עברי, כיון שצריך שיוכל להתקיים בו 'ושב אל משפחתו', וגר אין לו משפחה. ומבואר שם, שמה שאינו קונה עבד עברי היינו להיות דינו כישראל, אבל קונה כגוי, היינו שיכול לקנות עבד עברי שיעבוד רק אותו, אבל אינו מוריש אותו לא לבנו ולא לבתו.

ולדברי הכלי חמדה, שהטעם שגוי אינו מוריש לבנו הוא משום שאצלם בן כבת, ואין שייך אצלם הענין שהבן כגוף אחד עם האב, טעם זה אינו שייך בגר, שהוא כישראל גמור לענין זה, שבנו שנולד לאחר שנתגייר הוא כבנו של ישראל שהוא כגוף אחד עם אביו, ומדוע אין הגר מוריש לבנו.

ואפשר, שאף שאין שייך בו הטעם שנוהג בגוי, מכל מקום כיון שנלמד שאינו קונה עבד עברי כישראל, מסתבר שרק מלקנות עבד עברי כדין ישראל נתמעט, אבל כגוי היינו בלי להוריש לבנו ודאי יכול לקנות, שלא גרע מגוי. ויש לעיין.

♦ תמצית השיעור ♦

- ✦ גוי יורש את אביו מן התורה, או מ'וחשב עם קונהו' ולא עם יורשי קונהו, או מירושה שנאמרה בעשו ובבני לוט.
- ✦ בגמרא שגוים אינם בני נחלה. לרש"י בבכורות שאם יתגייר אינו יורש, ולתוספות שאין לו דין בכור.
- ✦ רש"י ביבמות מוסיף שבגוי הבת כבן. וקובץ שיעורים מוכיח מרבינו תם שגם בגוי אין בת ירשת במקום בן. וכן משמע ברש"י בחומש.
- ✦ ברמב"ם משמע שרק בן יורש. ויש לעיין בלשונו ששאר ירושות 'מניחין אותן לפי מנהגם'.
- ✦ מנחת חינוך ורש"ש נקטו שבת ירשת
- ✦ בשוה עם הבן, וכן כתב קובץ שיעורים בדעת הרמב"ם.
- ✦ במאירי ששאר קרובים יורשים. למנחת שלמה מצד נימוסיהם ולא כסדר נחלות, ולשבט הלוי משום 'דינים', וכסדר נחלות.
- ✦ קובץ שיעורים מוכיח שאין יורשים, מזה שחשש אברהם שאליעזר יורישנו. אך הקשה מדברי רש"י בטענת רועי לוט.
- ✦ המקנה תולה בשני המקורות, אם מ'וחשב את קונהו' רק בן יורש, ואם מירושה בעשו ולוט גם שאר קרובים יורשים.
- ✦ דברי מלכיאל נקט להיפך, אם מ'וחשב' יש להם סדר נחלות, ואם מבני לוט רק בן יורש.
- ✦ חתם סופר נקט בפשיטות ששאר קרובים יורשים וכמאירי, ולא הביא את הרמב"ם.
- ✦ כלי חמדה שירושת הבן בישראל אינו מצד קורבה, אלא שהוא עצם אחד עם האב.
- ✦ לפי זה בגוי שוה הבת לבן, ששניהם משום קורבה.
- ✦ לכלי חמדה מובן החתם סופר, ש'מוחשב את קונהו' משמע שבשאר נכסים כל הקרובים יורשים.
- ✦ בגמרא שגר אינו קונה עבד עברי כישראל, אבל קונה בתורת גוי שאינו עובד בנו ובתו. ולכלי חמדה צריך עיון. ואולי לא גרע מגוי.

לאור באור התורה

הביאו ברכה לתוך ביתכם - ספרי 'באר יעקב' הנפלאים שיעורים וסוגיות מאור תורתו של עמוד התורה שליט"א אוצרות יקרים מפז מעומקה של תורה - לארכה ולרחבה ערוכים וכתובים בטוב טעם ודעת ובשפה שוה לכל נפש

להשיג בחנויות הספרים המובחרות

לפרטים נוספים: 053-314-4155

